

Strojové-traktorové stanice a mechanizácia poľnohospodárstva na Slovensku v rokoch 1945 – 1953*

Miroslav Sabol

Abstract

SABOL, Miroslav: Machine and Tractor Stations and Mechanization of Agriculture in Slovakia in 1945 – 1953.

The period after 1945 was concentrated on ensuring adequate nutrition for the population, which was only possible through a comprehensive modernization of agriculture and it was the equipment in particular that should play a significant role. However, agriculture suffered an urgent shortage of tractors and draft animals. Too often the land was cultivated manually, which brought very poor yields. Slovak agriculture was at the very tail within the European countries in terms of the use of electricity as a symbol of modernization and development. Despite all the problems and difficulties, mechanization in agriculture advanced the most during the two-year economic plan in 1947/1948. After the communists got into power in 1948, machine and tractor stations (STS) were set up as a symbol of the collective ownership of agricultural machinery. The issue of the mechanization of agriculture became a topic of discussion in society. The lack of mechanisms steered the political leadership towards the forced acquisition of machinery. The machine and tractor stations were supposed to coordinate agricultural work using these acquired machines, thereby increasing productivity and multiplying returns. However, most agricultural machines were obsolete and unusable for work purposes. Without modern machinery and people educated in operating it, these intentions of the communists could not be implemented. By the end of the first Five Year Plan in 1953, revenues were far behind in comparison to the pre-war level. The gradual transition of workers from agriculture to other sectors of the national economy deepened the problem of mechanization and put the emphasis on the rapid exchange of manpower for the power of machines in the future.

Keywords: Tractor, Slovakia, Electromotors, Mechanisation, Agricultural machines

Pre poľnohospodársku výrobu prvej polovice 20. storočia je charakteristické postupné nahrádzanie ťažnej sily domácich zvierat a ručnej sily silou spaľovacích motorov a elektromotorov. Spojenie mechanickej sily motorov s pracovnými strojmi malo obrovský vplyv na organizáciu, produktivitu, intenzitu i rentabilitu poľnohospodárskej výroby. Vysoká produktivita strojovej práce mala najprv význam pre štáty s rýchlo sa rozvíjajúcim priemyslom a pre štáty s extenzívnym poľnohospodárstvom (išlo o štáty s nižšou hustotou obyvateľstva a nedostatkom pracovných síl), čo nebol prípad Československa.

Na základe vývoja mechanickej sily v poľnohospodárskej výrobe sa mechanizácia rozlišovala na dva typy: Prvý, americký typ mechanizácie, sa vyznačoval rýchlym rozširovaním traktorov, kombajnov a nákladných áut, teda motorov. Druhý, európsky typ mechanizácie, preferoval rýchlejšie šírenie hnacích motorov – elektromotorov, ktoré mechanizovali prácu predovšetkým vnútri statkov. Príslušný typ mechanizácie ovplyvnil výrobu a používanie ďalších strojov a náradí.¹ Na Slovensku by sa veľmi ťažko presadzoval americký typ mechanizácie,

* Štúdiá vychádzajú v rámci riešenia projektu APVV-14-0644 Kontinuity a diskontinuity politických a spoločenských elít na Slovensku v 19. a 20. storočí a grantu VEGA 2/0142/16 Zmeny, premeny a výmeny slovenských politických, kultúrnych a intelektuálnych elít v rokoch 1938 – 1958.

pretože v roku 1920 bolo na jeho celom území len 143 motorových vozidiel (osobných automobilov, nákladných áut, traktorov, motocyklov).² Ani s presadením európskeho typu mechanizácie na slovenských statkoch to nebolo jednoduché. Používanie elektrickej energie ako symbolu modernizácie značne zaostávalo za západnou Európou. Elektrické stroje používalo len niekoľko bohatých veľkostatkov. Jemný posun v tejto oblasti nastal až na prelome 20. a 30. rokov 20. storočia, keď sa v rokoch 1925 – 1930 elektrifikovalo 214 poľnohospodárskych obcí, kým do roku 1925 len 17. Okrem toho bolo len 15 veľkostatkov pripojených k sieti elektrického vedenia ako veľkoodberatelia z celkového počtu 495-tisíc poľnohospodárskych statkov, to znamenalo, že tieto veľkostatky nevyužívali elektrickú energiu len na svietenie, ale aj pre rôzne druhy elektromotorov a elektrických poľnohospodárskych strojov. V roku 1930 bolo v poľnohospodárstve na Slovensku používaných 1 014 elektromotorov, na porovnanie, v Nemecku v tom období ich bolo viac ako 250-tisíc. Nepomohlo ani zavedenie špeciálnej platobnej tarify na elektrické mlátenie. Význam využitia elektrického mlátenia na hospodárnosť celkového procesu rastlinnej výroby potvrdzuje porovnanie nákladov na túto spracovateľskú činnosť v medzivojnovom období, keď vymlátenie 1 tony obilia ručne námezdnou silou stálo 600 Kč, poťahom 75 Kč a pri pohone elektromotorom 30 Kč. V roku 1930 odoberalo elektrický prúd 8 418 hospodárstiev, čo predstavovalo 1,6 % z počtu všetkých poľnohospodárskych závodov Slovenska, zatiaľ čo v českých krajinách bolo elektrifikovaných až 314-tisíc hospodárstiev. Elektrina sa využívala na týchto statkoch v prevažnej miere iba na svietenie, aj to s najmenšou 15-wattovou žiarovkou, čiže o elektrickej mechanizácii statkov tu nemôže byť ani reči.³

Nízka mechanizácia slovenského poľnohospodárstva z medzivojnového obdobia sa nezvýšila ani počas Slovenského štátu, pod vplyvom osvety i nacistického Nemecka sa však mierne podarilo zvýšiť podiel mechanizmov na celkovej poľnohospodárskej produkcii. Tukova vláda sa pri realizovaní stomiliónovej zveľačovacej akcie v poľnohospodárstve spoliehala na nový druh statkov, tzv. dedičné sedliacke statky, ktoré mali garantovať stabilitu roľníckeho hospodárstva. Dostatočnou solventnosťou takýchto statkov sa mala zabezpečiť „motorizácia poľnohospodárstva“. Dotácie, ktoré smerovali do poľnohospodárstva počas vojny, stačili pokryť nanajvýš najsúrnejšie potreby prvovýroby. Na nákup a modernizáciu poľnohospodárskych mechanizmov však už prostriedky neostávali.⁴ Na rozdiel od Slovenska sa v Protektoráte Čechy a Morava stalo protektorátne poľnohospodárstvo jedným z prvoradých objektov nacistického záujmu, kde sa modernizácia techniky stala nevyhnutnou vzhľadom na požadované výnosy.⁵

1 KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav (ed.) *Mýtus a realita hospodárskej vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2000, s. 64-65.

2 HALLON, Ľudovít – FALISOVÁ, Anna – MOROVICS, T. Miroslav. *Chronológia vývoja vedy a techniky na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2006, s. 146.

3 Štátny archív Bratislava (ŠA BA), fond (f.) Energetické závody – Južnoslovenské, kartón (k.) 1, Správa o spotrebe elektrickej energie v poľnohospodárstve 1930; *Hospodársky a spoločenský vývoj ČSR 1918 – 1968*. Praha : b. v., 1968, s. 71.

4 CAMBEL, Samuel. *Slovenská dedina (1938 – 1944)*. Bratislava : SAP, 1996, s. 95.

5 K danej problematike bližšie pozri ŠTOLEOVÁ, Barbora. *Pod kuratelou Německé říše. Zemědělství Protektorátu Čechy a Morava*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2014.

Všetky problémy, s ktorými zápasili slovenské statky počas vojny, sa preniesli do obnovy národného hospodárstva v rokoch 1945 – 1948, zdupľované o devastáciu roľníctva počas prechodu frontu. Práve v predmetnom období sa vláda mala sústrediť na dostatočné zabezpečenie výživy obyvateľstva, ktoré bolo možné jedine cez komplexnú modernizáciu roľníctva, a práve mechanizácia v nej mala zohrávať významnú úlohu. V poľnohospodárstve však bol enormný nedostatok mechanizmov, hlavne traktorov. Roľníci sa nemohli spoľahnúť ani na alternatívnu silu ťažných zvierat, pretože v niektorých okresoch severného a východného Slovenska ich počet poklesol o viac ako jednu tretinu z predvojnového stavu. Ustupujúca nemecká armáda vo väčšine prípadov traktory nebrala so sebou, ale ich ničila podpaľovaním. V roku 1945 sa len v obmedzenej miere na poli používali také druhy mechanizmov ako pred vojnou a počas nej. Väčšinou sa pristupovalo k manuálnemu obrábaniu pôdy, čo prinášalo len chabé výnosy.⁶ Najväčší úbytok ťažných zvierat bol medzi koňmi. Bojovými udalosťami v posledných mesiacoch vojny poklesol stav koní o 131-tisíc kusov, čiže o 51 % oproti priemernému stavu v rokoch 1934 – 1938. Ani pred vojnou nemalo malé roľníctvo dostatok konských potahov, iba každý piaty roľnícky podnik do 5 ha mal jedného koňa. Z tohto dôvodu sa ako záprah v poľných prácach v hornatejších regiónoch používal aj hovädzí dobytok, ba aj dojnice. A práve najmä v týchto krajoch ustupujúce nemecké a maďarské okupačné vojská zrekvirovali najviac koní. Nezašli s nimi síce ďaleko, niektoré sa ponachádzali na území blízkych moravských okresov, kde sa ich po porážke Nemcov ujala už československá vojenská správa a ako tzv. rezervné kone ich pridelovala deputáciám slovenských roľníkov z najpostihnutejších miest. Jeden poškodený roľník dostal zväčša iba jedného koňa, takže roľníci boli nútení kone spriahať, čiže formou susedskej výpomoci využívať konský dvojjáprah na zvládnutie sezónnych poľných prác alebo aj na furmanku pri rekonštrukčných prácach v doprave. Pokles stavov úžitkových zvierat po vojne zvýšil ešte viac význam mechanizačných prostriedkov v poľnohospodárstve, pretože boli ohrozené poľné práce i zásobovanie potravinami.⁷

Zničené továrne na výrobu poľnohospodárskych mechanizmov a obmedzené možnosti národného hospodárstva kládli v prvých mesiacoch po vojne dôraz na obnovu živej ťažnej sily. V roku 1947 bolo na 495-tisíc hospodárstiev⁸ na Slovensku evidovaných 275-tisíc pluhov, z toho vyplývalo, že skoro každý druhý gazda na svojom hospodárstve nemal pluh. Za všetko hovorí stav traktorov k 30. novembru 1946: na celom území Slovenska ich bolo registrovaných 1 512.⁹ Začiatkom roka 1946 prebehla dôkladná evidencia poľnohospodárskych mechanizmov na celom území Slovenska, ktorá potvrdila nelichotivý stav. Vo všetkých poľnohospodárskych

6 HALLON – FALISOVÁ – MOROVICS 2006, s. 146.

7 CAMBEL, Samuel. *Päťdesiate roky na Slovenskej dedine. Najťažšie roky kolektívizácie*. Prešov : Universum, 2005, s. 26-27; VOJÁČEK, Alois. *Vývoj socialistického poľnohospodárstva na Slovensku*. Bratislava : Príroda, 1973, s. 140.

8 Podľa neúplnej štatistiky z 30. novembra 1947 bolo na Slovensku 307 987 poľnohospodárskych podnikov. Odhaduje sa, že viac ako 187-tisíc podnikov, ktoré vlastnili pôdu pod 5 ha, nebolo do štatistík zaevidovaných. Pozri *Rozvoj Slovenska v dvojročnici*. Bratislava : Slovenský plánovací úrad, 1950, s. 106.

9 *Štatistická príručka Slovenska*. Bratislava : Štátny plánovací a štatistický úrad, 1947, s. 142-143. Pozri BARNOVSKÝ, Michal. *Sociálne triedy a revolučné premeny na Slovensku v rokoch 1944 – 1948*. Bratislava : VEDA, 1978, s. 73; HLAVOVÁ, Viera. *Kulak triedny nepriateľ – „Dedinský boháč v kontexte kolektívizácie na Slovensku (1949 – 1960)*. Bratislava : VEDA, 2010, s. 20.

oblastiach slúžilo na pohon 148 parných pluhov, 100 motorových pluhov, 591 lokomobíl, 315 stabilných výbušných motorov, 972 pojazdných výbušných motorov, 6 197 elektromotorov (z toho 2 533 nad 3 500 W) a 14 258 gepľov. Na orbu sa využívalo 272 714 pluhov, z toho len 1 817 traktorových. Z počtu 270 897 poťahových pluhov bolo 94 179 drevených, 154 193 železných a položelezných jednoradlicových pluhov, 17 366 železných viacradlicových pluhov a 5 159 obrábacích pluhov. Na úpravu pôdy sa ďalej využívalo 251 531 brán, z toho 1 879 traktorových, 64 593 valcov, z toho 1 125 traktorových. Ďalej bolo využívaných 10 779 kultivátorov, 35 409 plečiek, 19 187 obilných sejačiek, 601 sadiacich strojov, 3 217 trávových kosačiek, 1 453 hrstovačov, 342 samoviazačov, 3 274 vyorávačov zemiakov, 3 538 obilných mlátačiek, väčšinou motorových, 178 514 sečkových, z toho 13 693 motorových, 5 109 šrotovníkov, 20 586 kruhadiel na repu, z toho 2 134 motorových, 4 598 mlynčekov a fukárov na obilie, 4 189 valcových triedičov (triér) a 312 umelých liahní.¹⁰

Na úplnom chvoste v rámci európskych krajín boli slovenské statky v predmetnom období vo využívaní elektrickej energie ako symbolu modernizácie a rozvoja. Ku koncu roka 1947 malo zavedenú elektrinu približne 15-tisíc hospodárstiev, čo predstavovalo 3 % z celkového počtu.¹¹ Slovenský roľník bol značne konzervatívny voči novému druhu pohonu a stále radšej využíval silu svojich svalov. Dedina naďalej zostávala pri starom spôsobe práce, práce človeka a zvierata, ktorá bola nielen únavná, vyčerpávajúca, ale vzhľadom k existujúcej úrovni techniky a pokročilému stupňu mechanizácie poľných prác vo svete aj neefektívna a nevýnosná. Elektrický motor – „symbol pokroku“ vlastnilo len 6 200 gazdov. Spotreba elektrického prúdu na 1 ha predstavovala na slovenských poliach 10 kWh, európsky priemer sa pohyboval nad 400 kWh.¹² Aj napriek všetkým problémom a ťažkostiam najviac pokročila mechanizácia poľnohospodárstva v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami počas dvojročného hospodárskeho plánu (1947/1948). Celkovo bolo v dvojročnom hospodárskom pláne v poľnohospodárstve preinvestovaných 320 z plánovaných 407 miliónov Kčs, čo predstavovalo splnenie plánu len na 78,7 %, no aj napriek tomu veľká časť investícií smerovala do mechanizácie poľnohospodárstva. Najmarkantnejší vzostup bol v počte elektrických motorov, keď sa ich počet na gazdovstvách za obdobie dvoch rokov zvýšil o 10-tisíc kusov. Aj napriek tomu v porovnaní s českými krajinami boli slovenské statky značne zaostalé. Slovensko malo spoločne s českými krajinami tvoriť rovnoprávny, kompaktný, národohospodársky celok, no mechanizácia poľnohospodárstva naznačila, aké ťažké úlohy krajinu ešte len čakajú.¹³

10 Národní archiv Praha (NA Praha), f. Úřad předsednictva vlády – bežná spisovna (UPV – B), k. 1237, *Mechanizační prostředky v zemědělství; Statistické informace*. Řada XI. Dopravní statistika. Praha : b. v., 1950, roč. 3; *Zemědělství ČSSR v letech 1948 – 1968*. Praha : Ministerstvo zemědělství a výživy, 1969, s. 130.

11 *Rozvoj Slovenska v dvojročnici*. Bratislava : Slovenský plánovací úrad, 1950, s. 148; KOMORA, Ján. *Elektrina budúcnosť Slovenska*. Bratislava : ŠPŠÚ, 1947, s. 48-49.

12 Tamže; SABOL, Miroslav. *Elektrifikácia v hospodárskom a spoločenskom živote Slovenska 1938 – 1948*. Bratislava : Prodama, 2010, s. 91-93.

13 *Důvodová zpráva k zákonu o pětiletém hospodářském plánu*. Praha : b. v., 1946, s. 27; *Štatistická príručka Slovenska 1947*. Bratislava : ŠPŠÚ, 1947, s. 141; *Štatistická príručka Slovenska 1948*. Bratislava : ŠPŠÚ, 1948, s. 208-209; CAMBEL 2005, s. 27.

Po uchopení moci komunistami vo februári 1948 sa aj táto oblasť musela urýchlene riešiť. Vývoj po roku 1948 ovplyvnili legislatívne opatrenia prijaté po skončení druhej svetovej vojny a kreovanie inštitúcií na podporu mechanizácie poľnohospodárstva. Základným opatrením Slovenskej národnej rady (SNR) na riešenie otázky mechanizácie slovenského poľnohospodárstva bola vyhláška povereníctva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy č. 172/1945 o súpise traktorov a zriaďovaní strojových staníc (z ktorých vznikli neskôr strojno-traktorové stanice).¹⁴ Podnet na zakladanie strojových staníc vyplýval z faktu, že veľká väčšina malých a drobných roľníkov bola pri obrábaní pôdy odkázaná požičovať si záprahy a stroje. Táto skutočnosť vytvárala vzájomné zväzky roľníkov, ktoré však stáli na nerovnoprávných ekonomických základoch. Mechanizačné prostriedky, predovšetkým traktory, vlastnili len poľnohospodárske podniky alebo veľkostatkári, ktorí za vypožičanie účtovali vysoké sumy. Strojové stanice mali práve tento problém vyriešiť. Paralelne popri štátnych strojových staniach, ktoré vznikali vo väčších mestách, začali fungovať aj družstevné strojové stanice na vidieku, ktoré dodávali mechanizmy do vopred určených obcí a združovali niekoľko desiatok členov, hlavne drobných roľníkov. Za vznikom štátnych a družstevných strojových staníc bolo úsilie zamedziť veľkostatkárom v prístupe k výrobným prostriedkom. Pozitívnym príkladom boli strojové stanice v českých krajinách. V októbri 1945 tam už fungovalo 48 družstevných a 12 štátnych strojových staníc, ktoré požičovali poľnohospodárske mechanizmy za symbolické sumy a boli prínosom veľkému počtu malých roľníckych statkov.¹⁵ Na Slovensku sa ich činnosť vnímala skôr negatívne. Mechanizmy určené na požičanie boli nielen neúmerne predražené, ale aj zastarané a častokrát nefunkčné, preto sa zriaďovanie i činnosť strojových staníc na Slovensku rozvíjala len veľmi pomaly. Hlavnou príčinou bolo nedostatočné vybavenie novozałożených staníc. Strojové stanice mali na Slovensku poskytovať záujemcom strojovú pomoc s obsluhou vlastnými pracovníkmi, alebo požičovať len samostatné mechanizmy. V dvojiročnom hospodárskom pláne sa určilo, že všetky strojové stanice musia mať na každých 1 000 ha ornej pôdy aspoň jeden hybný stroj. V roku 1945 bolo v rámci akcie United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA, organizácia poskytujúca pomoc pre vojnu zničené európske krajiny) na Slovensko dodaných 367 traktorov a vyše 1 000 poľnohospodárskych strojov, všetky však skončili u veľkostatkárov a do strojových staníc sa nedostal ani jeden kus.¹⁶

Aj v dôsledku machinácií pri prerozdeľovaní poľnohospodárskych mechanizmov vznikla nariadením SNR č. 33/1946 Zb. n. SNR inštitúcia, ktorá mala mať dohľad aj nad týmito procesmi. Stal sa ňou Ústav pre mechanizáciu pôdohospodárskej výroby na Slovensku, známy pod skratkou MEPOD. MEPOD sídlil v Čeklísi¹⁷ pri Bratislave. Do pôsobnosti MEPOD-u patrilo skúmanie, ustáľovanie, propagovanie a rozširovanie najúčelnejších spôsobov mechanizovania

14 Slovenský národný archív (SNA), f. Povereníctvo poľnohospodárstva (PP), k. 15, Zákon o reorganizácii pôdohospodárov v republike Československej.

15 SNA, f. Obchodná a priemyselná komora Bratislava (OPKB), k. 54, Štatistika poľnohospodárskej výroby.

16 SNA, f. PP, k. 15, Zákon o reorganizácii pôdohospodárov v republike Československej.

17 Dnešné Bernolákovo.

poľnohospodárskej výroby na základe geonomických potrieb jednotlivých krajov. Následne mal ústav uvoľňovať na použitie najvhodnejšie poľnohospodárske stroje, nástroje a zariadenia. MEPOD poskytoval aj strojovú pomoc roľníkom a organizoval rôzne kurzy týkajúce sa využívania mechanizmov v poľnohospodárstve. V rámci svojho štatútu MEPOD mohol zriaďovať strojové stanice. Koncom roku 1946 pracovalo na Slovensku 40 strojových staníc (v českých krajinách bol na porovnanie v tomto období ich počet 198). V roku 1947 sa prijal záväzok vybudovať v každom okrese strojovú stanicu. Každá stanica bola vybavená základným fondom strojov: 4 traktormi, 2 závesnými pluhmi, 2 kultivátormi, 3 bránami, 2 viazačkami a 2 vlečnými vozmi. Koncom roku 1948 pracovalo na území českých krajín 383 strojových staníc – tam sa dvojročný hospodársky plán naplnil, iná situácia však bola na Slovensku. Úlohu vybudovať počas dvojročnice v každom okresnom meste strojovú stanicu sa splniť nepodarilo. V roku 1947 fungovalo 45 strojových staníc, na konci roku 1948 pribudlo ďalších 15. Na začiatku kolektivizácie tak na Slovensku fungovalo 60 strojových staníc. Aj napriek dôslednému riadeniu, MEPOD nedokázal zabezpečiť dostatočné strojové vybavenie staníc. Povereník pôdohospodárstva a pozemkovej reformy Michal Faltán vydal vyhlášku č. 120/1948, ktorou sa udeľovala štátna podpora v rozmedzí od 10 až 50 % z nákupnej ceny pri nákupe strojových mechanizmov. Stav mechanizmov v strojových staniach však ani zďaleka nezodpovedal prísunu strojov do slovenského poľnohospodárstva v predmetnom období.¹⁸

Tabuľka č. 1. Stav mechanizmov v československom poľnohospodárstve k 31. decembru 1948.¹⁹

Strojový mechanizmus	Počet
Traktory (aj lesné)	22 000
Pluhy za traktormi	20 000
Žacie stroje na trávu	110 000
Stroje na dojenie	9 000

Z celkového počtu poľnohospodárskych mechanizmov v Československu sa na Slovensku využívalo približne 15 %. Aj napriek tomu bolo do poľnohospodárstva dodaných počas dvojročnice 56 221 mechanizmov. Kým v roku 1946 bol celkový stav registrovaných traktorov na Slovensku 1 512, v polovici roku 1948 pracovalo v poľnohospodárstve už 3 402 traktorov – nárast tak predstavoval 125 %. Celkový nárast poľnohospodárskych mechanizmov stúpol počas dvojročnice o 121 %. Dvojročnica zaistila určitú vybavenosť slovenského poľnohospodárstva výkonnými strojmi, hlavne traktormi, ale ani to nenahradilo chýbajúcu ťažnú silu. Zatiaľ čo v roku 1937 na 1 000 ha poľnohospodárskej pôdy pripadalo len 0,66 traktora, tak v roku 1948 to na rovnakú výmeru bolo už 2,1 traktora. Napriek čiastočnému posunu v mechanizácii počas dvojročnice ale Slovensko v tejto oblasti ostávalo na periférii v rámci európskych krajín.²⁰

18 *Rolnícka neděla*, roč. 3, č. 7, 15. februára 1948; *Slovenské pôdohospodárstvo*, roč. 2, č. 4; VOJÁČEK 1973, s. 158-160.

19 *Důvodová zpráva k zákonu o pětiletém hospodářském plánu*. Praha : b. v., 1946, s. 27.

20 *Slovensko 1945 – 1957*. Bratislava : Slovenský štatistický úrad, 1958, s. 62; CAMBEL 2005, s. 64, 27.

Tabuľka č. 2. Porovnanie mechanizmov v poľnohospodárstve v českých krajinách a na Slovensku k 31. decembru 1948.²¹

Mechanizmus	České krajiny		Slovensko	
	Počet	Kus na hektár	Počet	Kus na hektár
Traktor	15 745	302	4 219	656
Samoviazač	24 553	194	779	3 555
Obilný žací stroj	63 274	75	1 964	1 410

Postup modernizácie a zavádzanie nových strojných mechanizmov na statky brzdil aj samotný negatívny prístup roľníkov. Zakonzervované myslenie mnohých z nich znemožňovalo akúkoľvek snahu o čo i len minimálny pokrok. Kladný prístup k manuálnemu obrábaniu pôdy ale prinášal len chabé výnosy. Priemerný hektárový výnos pšenice na Slovensku aj dôsledkom vyššie uvedených faktorov predstavoval 12,8 q na hektár, kým v Čechách to bolo 18,3 q. Na 1 ha pôdy pripadla tržba v českých krajinách v sume 5 218 Kčs, na Slovensku len 2 412 Kčs. Bolo to spôsobené predovšetkým nízkou tržbou pri produkcii rastlinnej a vyššou pri živočíšnej. Zatiaľ čo v českých krajinách poľnohospodárska tržba z rastlinnej produkcie predstavovala 39 % a u živočíšnej produkcie 61 %, na Slovensku bol pomer obrátený, tržba z rastlinnej produkcie činila 62 % a zo živočíšnej 38 %. To reálne spôsobovalo, že náklady boli častokrát vyššie ako výnosy. Tento negatívny stav hrozil reálnou hrozbou hladu. Slovensko mohlo českým krajinám konkurovať jedine vo volských a konských záprahoch, aj keď v západnej časti republiky bol ich počet dvojnásobný.²²

Tabuľka č. 3. Porovnanie záprahov v poľnohospodárstve v českých krajinách a na Slovensku na konci roku 1948.²³

Štát	Záprah konský	Záprah volský
České krajiny	168 000	22 500
Slovensko	75 000	10 000

Za všetko hovorí fakt, že traktory strojno-traktorových staníc (STS) patriace pod MEPOD a strojových družstevných staníc previedli na jeseň 1948 poľné práce na 10,7 % z celkovej ornej pôdy Slovenska. Skoro 90 % všetkých prác si aj naďalej obhospodarovali roľníci vo svojej réžii bez ohľadu na vládu jednej strany a jej snahu po kolektívnom hospodárení.²⁴

STS fungovali v jednotlivých častiach republiky do roku 1949 rozdielne. Až prijatím *Zákona č.27/1949 Zb. o mechanizácii pôdohospodárstva* sa organizácia a činnosť STS na celom území republiky zjednotila a dostala nové úlohy. Predmetným zákonom prišlo aj k definitívnemu legislatívnemu ukotveniu STS ako hlavným nositeľom mechanizácie kolektívneho poľnohospodárstva v Československu. Problémom však bol fakt, že tento zákon sa nepripravoval v súčinnosti s potrebami jednotných roľníckych družstiev (JRD) a nezohľadňoval ich ciele, na čo

21 NA Praha, f. UPV – B, k. 1237, Mechanizační prostředky v zemědělství.

22 *Rozvoj Slovenska v dvojročnici*. Bratislava : SPÚ, 1950, s. 147.

23 NA Praha, f. UPV – B, k. 1237, Mechanizační prostředky v zemědělství.

24 SNA, f. OPK B, k. 54, Štatistika rastlinnej výroby.

upozorňoval aj minister pôdohospodárstva Július Ďuriš. V podstate v celom prvom období združstevňovania v rokoch 1949 – 1955 STS len minimálne reflektovali aktuálne potreby JRD z hľadiska mechanizácie.

Na základe predmetného zákona bolo vytvorené Ústredí pro mechanizaci zemědělství, n. p. (ÚMEZ), so sídlom v Prahe. Jeho zložkami sa stali štátne strojovo-traktorové stanice a štátne strojové opravovne. V jednotlivých krajoch vzápätí vznikli krajské inšpektoráty ÚMEZ-u. Na Slovensku vzniklo oblastné riaditeľstvo ÚMEZ-u, ktoré viedol František Vašečka.²⁵ Zákon o mechanizácii pôdohospodárstva mal byť bodkou za spormi o postavení štátu, respektíve jednotného družstva pri využívaní mechanizácie v poľnohospodárskom sektore. I keď aj tu najvyššie politické kruhy nešli podľa vlastnej koncepcie, ale zvolili model sovietskych mašino-traktorových staníc (MTS). MTS v Sovietskom zväze spravovali všetky poľnohospodárske mechanizmy, čo sa v odborných kruhoch nestretlo s najväčším pochopením, obzvlášť na Slovensku, kde sa odmietalo monopolné centrum, ktoré by následne všetko prerozdeľovalo. V prvotných predstavách o výrobných roľníckych družstvách sa počítalo s tým, že každé takéto družstvo bude disponovať vlastnou nezávislou mechanizáciou, svojimi traktormi, samoviazačmi, mláčačkami atď., ktoré by obhospodarovali pozemky len v chotári jednej obce. To by garantovalo hospodárnosť pri využívaní techniky aj starostlivosť družstevníkov o strojový park. No realita bola výrazne iná. Na Slovensku vo februári 1949 fungovalo 61 STS a 760 strojových družstiev, ale 200 z nich nemalo ani jeden traktor. Z celkového počtu 4 430 traktorov, ktorými v predmetnom období disponovalo Slovensko, patrilo družstevnému sektoru len 808, verejnému (štátnemu) sektoru patrilo 1 419 a súkromnému 2 203 traktorov, čiže takmer polovica traktorového parku na Slovensku. S poľnohospodárskymi mechanizmami to bolo ešte horšie, pod správu STS patrilo asi len 20 % samoviazačov, mláčačiek a elektromotorov.²⁶ V mechanizácii statkov boli na slovenskom vidieku v popredí len majetné vrstvy. Tento nepomer mal vyriešiť predmetný zákon.

Aj keď cieľom zákona bolo podľa § 1: „*Povznesenie československého pôdohospodárstva, najmä na zvýšenie jeho výrobnosti a zníženie jeho výrobných nákladov a na účinnú pomoc malým a stredným roľníkom,*“ hlavnou úlohou bolo, aby ÚMEZ zabezpečil dostatok mechanizmov pre poľnohospodárstvo od súkromných vlastníkov. Na zníženie výrobných nákladov a zvýšenie výrobnosti sa veľmi dôrazne kládol. ÚMEZ síce mal za úlohu okrem rozdeľovania mechanizačných strojov jednotlivým regiónom aj dohľad nad ich údržbou, vedenie školení a výcviku osôb pre všetky poľnohospodárske stroje, dokonca sa mal spoločne s podnikmi a výskumnými vedeckými pracoviskami podieľať na vývoji nových poľnohospodárskych mechanizmov pre roľníkov. Všetko to bolo druhoradé, prioritou bolo zabavenie čo najväčšieho počtu mechanizmov od súkromných osôb.²⁷ V tomto smere bol najdôležitejší § 6 zákona, kde sa zdôrazňoval výkup mechanizmov od fyzických osôb, ktoré neplnili vyživovací plán a nedostatočne využívali svoje stroje. Na návrh okresného národného výboru museli takíto roľníci povinne odpredať

25 Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1949-27> (posledný náhľad 23. 5. 2016); *Deset let jednotlivých zemědělských družtev*. Praha : MZ, 1959, s. 369-375; VOJÁČEK 1973, s. 290.

26 *Rozvoj Slovenska v dvojročnici*. Bratislava : SPÚ, 1950, s. 147; HLAVOVÁ 2010, s. 20.

27 Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1949-27> (posledný náhľad 23. 5. 2016).

poľnohospodárske mechanizmy ÚMEZ-u. Táto normatívna úprava nadväzovala na staršie zákony: zákon o pomoci roľníkom pri zabezpečovaní hospodárskeho plánu č. 55/1947 Zb. a zákon č.137/1948 Zb. o pomoci roľníkom pri plnení výrobného plánu, ktoré ohľadom výkupu jednotlivých mechanizmov neboli až také striktné. Povinný výkup strojov bol legislatívne podporený ešte vyhláškou ministerstva pôdohospodárstva č. 612/1949 a poverenictva poľnohospodárstva č. 605/1949. Výkup sa začal 2. júna 1949 a mal skončiť 31. októbra 1950, predĺžil sa však do jari 1951.²⁸ Na zasadnutí slovenského predsedníctva komunistického strany Viliam Široký zdôraznil mechanizačnú povinnosť štátu v poľnohospodárstve, lebo je „vyššou formou“ organizácie práce a chýbajúcu mechanizáciu treba doplniť „núteným výkupom“. Na Slovensku bol od mája 1948 a v českých krajinách už od marca 1948 nariadením ministerstva pôdohospodárstva zakázaný predaj poľnohospodárskych mechanizmov súkromníkom.²⁹

Od 22. januára 1949 začali družstevné strojkové stanice odovzdávať stroje STS. Technická stránka prevodu sa uskutočnila už 31. marca 1949. V miestnych strojkových družstvách, ktoré sa udržali aj po tomto dátume, zostali len ľahké a stredné mechanizačné prostriedky, ťažké stroje ako traktory a pod. prešli po 1. apríli 1949 do správy STS. Nové STS vznikali v každom okrese, v niektorých územne rozsiahlejších regiónoch aj s viacerými filiálkami. V celom Československu bolo v predmetnom období 445 STS, na Slovensku ich stále ostávalo iba 61.³⁰

Nahradenie konského alebo kravského záprahu strojom nebolo na Slovensku len technickým problémom. Na rozdiel od zámožnejšej strednorolníckej českej dediny, disponujúcej už dlhé desaťročia modernou poľnohospodárskou technikou, kde mal roľník s používaním strojov pri poľných prácach i na gazdovskom dvore značné skúsenosti, pre slovenského roľníka bola modernejšia, náročnejšia mechanizácia vecou dosť neznámou. Čiže po určitom skepticizme a zdržanlivosti voči prenikaniu modernizácie sa museli na jednotlivých statkoch popasovať aj s problémami technickej zručnosti. Problém nebol v tom, že by bol slovenský gazda úplne neorientovaný a aspoň čiastočne nepoznal výrobky priemyslu českých krajín (napr. pluh z Roudnice nad Labem, mlátiace súpravy z Prostějova a Napajedlej, žaciu techniku z Jičína alebo traktory z Prahy a Brna, ktoré patrili medzi najznámejšie v Európe), ale ak by mu mal drahý mechanizmus bez kvalifikovanej obsluhy stáť na dvore, tak to radšej i naďalej lipol na zastaraných, ale osvedčených spôsoboch obrábania pôdy. Bez akéhokoľvek dôrazu na produktivitu práce alebo uľahčenie poľnohospodárskych prác modernou technikou. Podstatnou, ale nie vždy rozhodujúcou bola i kúpna sila drobných roľníkov a disponovanie z dostatočným finančným kapitálom určeným práve na takéto nákupy. Ani bohaté statky na južnom Slovensku príliš nepodliehali moderným mechanizačným trendom v poľnohospodárstve, hoci boli svetlou výnimkou. Ak sa na roľníckych hospodárstvách nejaké stroje občas objavili, tak to bolo skôr v priestore dvora ako na poli (najčastejšie to boli sečkovnice, mlátačky, šrotovníky a pod.)

28 Tamže; CAMBEL 2005, s. 64; VOJÁČEK 1973, s. 290.

29 *Rozvoj Slovenska v dvojročnici*. Bratislava : SPÚ, 1950, s. 146-148, LACINA, Vlastislav. Hledání cest a první kroky združstevňování československé vesnice. In *Sborník historický*, 1966, č. 14, s. 99.

30 *Rozvoj Slovenska v dvojročnici*. Bratislava : SPÚ, 1950, s. 146-148; CAMBEL 2005, s. 66-67; FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Praha : Stehlík, 2007, s. 77.

Slovenský roľník aj na prelome 40. a 50. rokov i naďalej žil pod vplyvom rôznych mýtov, podľa ktorých orba traktorom sa pokladala za škodlivú, pretože sa ňou poškodí pole, lebo keď traktor prejde po oráčine, nič sa už potom na nej nemôže urobiť.³¹

V roku 1950 začali v jednotlivých okresoch vznikať brigádne strediská, ktorých úlohou bolo sprostredkovať kontakty medzi roľníkmi a STS, prípadne družstevnými strojovými stanicami, dôsledkom čoho malo byť efektívne využívanie poľnohospodárskych mechanizmov. Brigádne strediská až na pár výnimiek nenadviazali kontakty s družstvami a roľníkmi tak, aby sa čo najefektívnejšie využil strojový park a jednotliví traktoristi. Uzavreté zmluvy sa neplnili, stálymi presunmi z dediny do dediny sa stroje opotrebovali a poškodzovali a produktivita práce, ktorá mohla byť hlavným argumentom pri získavaní výkonných roľníkov, nerástla úmerne rastu techniky.³²

V priebehu rokov 1950 a 1951 sa hľadali cesty, ako zlepšiť využívanie strojového parku, ako riešiť problém vysokej poruchovosti strojov, zabezpečovanie náhradných dielov a opráv. Šesť slovenských krajov zorganizovalo na začiatku februára 1951 burzy na výmenu náhradných dielov, ktorých sa zúčastnili okrem STS aj štátne majetky a štátne lesy. V polovici prvého päťročného hospodárskeho plánu (1949 – 1953) sa v plnej miere ukázalo, že poľnohospodárska technika, ktorou vtedy disponovali jednotné roľnícke družstvá a štátne majetky, nevyhovovala požiadavkám veľkovýroby. Značná časť mechanizácie bola zastaraná, v nových podmienkach nepoužiteľná. Vyžadovali sa výkonnejšie agregáty takmer u všetkých druhov náradia. Takýmto rýchlym požiadavkám na zmenu výroby poľnohospodárskych strojov nemohla strojová výroba v Československu na začiatku 50. rokov stačiť.

Tabuľka č. 4. Počet traktorov na Slovensku počas prvej päťročnice.³³

Rok	1949	1950	1951	1952	1953
Traktory	4 840	4 967	6 198	5 901	5 769

Traktorový park od polovice prvej päťročnice postupne klesal. Príčin bolo niekoľko, ale podstatné boli dve najdôležitejšie. Pokles výroby traktorov (v roku 1950 – 10 455 kusov, v roku 1951 – 9 468 kusov) a následný zvýšený export, ale predovšetkým prudký pokles investícií do strojov a strojných zariadení. Prvá päťročnica počítala s plánom, ktorý predpokladal investíciu do strojov a stavieb v pomere 55:45. Tento pomer sa začal výrazne meniť od roku 1951, pričom v roku 1952 sa dosiahla najnižšia investícia na stroje v päťročnici, ktorá predstavovala 82 022 miliónov Kčs oproti 723 216 miliónov Kčs, ktoré boli preinvestované do stavieb. Začiatkom 50. rokov začali v jednotlivých STS chýbať stabilné motory, preto sa hlavne na mlatbu začali používať traktory, ktoré potom chýbali na poli. V predmetnom období na 1 000 hektárov pôdy pripadlo na Slovensku 3,8 traktora. Nedostatok mlátačiek, samoviazačov, ale aj elementárnych žacích

31 CAMBEL 2005, s. 68-69.

32 Tamže, s. 237.

33 NA Praha, f. UPV – B, k. 1237, *Mechanizační prostředky v zemědělství; Statistické informace*. Řada XI. Dopravní statistika. Praha : b. v., 1950, roč. 3; *Zemědělství ČSSR v letech 1948 – 1968*. Praha : Ministerstvo zemědělství a výživy, 1969, s. 130.

nástrojov (ako kosačky, cepy atď.) spôsobil, že po lete 1951 ostalo na Slovensku množstvo stohov nevymláteného obilia.³⁴ Na patovú situáciu reagovala vláda aj vyššie riadiace kádre na všetkých stupňoch, ktoré začali analyzovať skutkový stav. Hľadali sa rôzne alternatívne riešenia. Dospelo sa k záveru, že väčšina poľnohospodárskych strojov vyrábaná v československých závodoch nebola vhodná na masovú sériovú veľkovýrobu. Na Slovensku, ale aj v českých krajinách sa najviac používal traktor Zetor 25, ktorý vyrábala brnianska Zbrojovka. Išlo síce po konštrukčnej stránke o veľmi spoľahlivý a na údržbu málo náročný stroj, ktorý bol však určený na menšie lány, preto na začiatku 50. rokov došlo k zastaveniu jeho výroby a výrobný program brnianskej Zbrojovky prešiel na konštrukčne výkonnejší Zetor 35. Jeho obľuba rástla nielen na tuzemskom trhu, ale aj v zahraničí. Nedostatok náhradných dielov, nekvalitná obsluha a zanedbaná údržba na väčšine STS spôsobili, že týmto traktorom sa znižovala bezporuchová pojazdnosť, výkonnosť a celková životnosť.³⁵ Aby sa neopakoval rok 1951 a na poliach sa nezhodnotila veľká časť úrody, začalo sa prvýkrát uvažovať o zavedení kombajnov do československého poľnohospodárstva. Tak ako pri všetkých nových mechanizačných prvkoch aj v tomto prípade sa zdvihla obrovská vlna odporu zo strany roľníkov. Na Slovensku sa argumentovalo, že obilný kombajn nie je vhodný na stredoeurópsky pôdny profil. Ich používaním sa len znehodnocuje slama a obilie sa aj tak musí sušiť osobitne. Až dôsledné porovnávacie skúšky pri zbere obilia samoviazačmi a kombajnmi presvedčili aj tých najzarytejších skeptikov. Najprv sa počítalo do konca roka 1953 (čiže do konca prvej päťročnice), že sa do Československa na skúšku dovezie 250 kombajnov zo zahraničia, keďže tuzemská výroba neplánovala ich produkciu. Nakoniec bolo na začiatku druhej päťročnice v roku 1954 na Slovensku 316 obilných kombajnov, kým celé československé poľnohospodárstvo ich malo 1 113 kusov. Väčšina z nich bola sovietskej výroby. Technologicky boli tieto stroje konštruované na kvalitné rovinné černozemné pôdy na území Sovietskeho zväzu, preto ich nasadenie na kopcovité, ťažké pôdne profily na Slovensku spôsobili týmto strojom vážne technické poruchy a pre niektoré oblasti hlavne severného Slovenska boli vzhľadom na strmý kopcovitý terén nepoužiteľné.³⁶

Otázky mechanizácie poľnohospodárstva sa stali celospoločenským problémom. Postupný prechod pracovníkov z poľnohospodárstva do iných odvetví národného hospodárstva ešte viac zvýrazňoval problém mechanizácie a kládol doraz na urýchlenú výmenu ľudskej sily za silu strojov. Ťažkosti pribúdali hlavne pri vrcholných sezónnych žatevných prácach, pri kosbe sena, zbere cukrovky alebo zbere zemiakov. Úbytok pracovných síl z poľnohospodárstva práve v predmetných obdobiach najviac odhalil chabú stránku mechanizácie JRD. Stroje, ktoré mali k dispozícii STS, nestačili ani zďaleka svojimi výkonmi pokryť všetky práce a nedostatok pracovných síl spôsobený predovšetkým industrializáciou musel byť nahradzovaný brigádami, čo opäť spôsobilo ťažkosti a spätne nepriaznivo ovplyvňovalo priemysel. Stroje na poľnohospodárske práce dovezené zo zahraničia nezodpovedali prírodným podmienkam v Československu a často vyžadovali nerentabilné rozsiahle konštrukčné zásahy.³⁷

34 *Zemědělství ČSSR v letech 1948 – 1968*. Praha : Ministerstvo zemědělství a výživy, 1969, s. 117-119.

35 *Uznesenie vlády z dňa 11. mája 1955 o ďalšom rozvoji socialistického poľnohospodárstva*. Bratislava : b. v., 1955, s. 13-16.

36 *Zemědělství ČSSR v letech 1948 – 1968*. Praha : Ministerstvo zemědělství a výživy, 1969, s. 117, 128-129.

37 CAMBEL 2005, s. 240.

Nedostatky v mechanizácii poľnohospodárstva sa stali najdôležitejším bodom rokovania skoro pri všetkých schôdzach a zhromaždeniach roľníkov, aj predmetom závažných opatrení najvyšších politických miest štátu. V marci 1952 to bolo *Uznesenie o opatreniach na zlepšenie prác strojných a traktorových staníc*, v ktorom sa skonštatovalo, že vývoj v STS sa oneskoruje za vývojom JRD. Uznesenie podrobne vytýčilo úlohy pre STS: poskytovať JRD technickú a organizačnú pomoc, viesť personál k zodpovednosti za správnu údržbu techniky, zladit' plán STS s JRD a zabezpečiť správne rozdeľovanie strojov. Ďalej zlepšiť využívanie a opravy strojov, upevniť traktorové brigády ako základné výrobné jednotky STS s presne vymedzenými pracovnými obvody. Schopnosť udržať poľnohospodárske stroje v prevádzke sa mala zaistiť plánovanými údržbami a priebežnými opravami. Namiesto výkonových noriem sa zavádzali smenové normy. Boli schválené osobitné cenníky za prácu STS pre družstvá a súkromníkov. STS mohli uzatvárať zmluvy s JRD, ale aj inými osobami na účely vykonania prác na poli. Nakoniec došlo k celkovej reorganizácii STS. Od 1. januára 1952 sa STS stali národnými podnikmi na čele s generálnym riaditeľom, ktorého menoval minister pôdohospodárstva.³⁸

Veľa sa očakávalo už od spomínanej povinnej akcie výkupu mechanizačných strojov. Na Slovensku však táto akcia zlyhala, roľníci nielen že nevlastnili podobné množstvo mechanizmov ako v českých krajinách, ale sa aj za cenu zatknutia snažili akýmkoľvek spôsobom výkupom vyhnúť.

Tabuľka č. 5. Výkup mechanizačných prostriedkov k 28. máju 1951.³⁹

Druh stroja	ČSR		České krajiny		Slovensko	
	vykúpené	pridelené JRD	vykúpené	pridelené JRD	vykúpené	pridelené JRD
Traktory	16 391	3 733	12 485	3 044	3 906	689
Viazače	20 365	6 478	20 141	6 377	224	101
Mlátačky	23 014	6 390	15 946	5 008	7 068	1 382
Pluhy	12 391	3 638	10 718	3 264	1 673	374
Lisy	10 172	3 265	9 992	3 226	180	39
Elektromotory	11 736	3 815	9 896	3 386	1 840	429
Rezačky	2 317	860	2 204	791	113	69
Parné oračky	23	1	20	1	3	0
Vlečky	6 373	2 637	5 525	2 414	848	223
Dodávky	77	11	77	11	0	0
Nákladné autá	250	13	110	8	140	5
Lokomobily	1 596	160	856	114	740	46
Elevátory	3 737	643	0	0	3 737	643
Stavebné stroje	1 794	158	0	0	1 794	158
Iné stroje	2 293	862	2 293	862	0	0
SPOLU	112 529	32 664	90263	28 506	22 226	4 158

38 *Uznesení strany a vlády v některých otázkách budování socialistického hospodářství (Říjen 1951 – Srpen 1952)*. Praha : b. v., 1952, s. 132-133; CAMBEL 2005, s. 241.

39 NA Praha, f. UPV – B, k. 1237, *Mechanizační prostředky v zemědělství; Statistické informace*. Řada XI. Dopravní statistika. Praha : b. v., 1950, roč. 3; *Zemědělství ČSSR v letech 1948 – 1968*. Praha : Ministerstvo zemědělství a výživy, 1969, s. 130.

Ako vidieť z tabuľky, len necelá tretina mechanizačných prostriedkov išla pre JRD, všetko zostávajúce potom dostávali STS. Väčšina strojov bola v prevádzke len 1 až 2 roky, no pre vysokú poruchovosť sa museli následne vyradiť práve v období masového združstevňovania v rokoch 1952 až 1953.⁴⁰

V absolútnych číslach znamenal výkup mechanizmov spolu s prísunom nových strojov pre STS a JRD výrazné zvýšenie celkovej mechanizácie, a tým aj zvýšenie podielu mechanizovaných prác na poli. Teoreticky to bol fakt, lenže realita bola úplne iná. Okrem veľkej časti strojov, ktoré išli priamo do šrotu a boli na poľnohospodárske práce vzhľadom na svoj technický stav nepoužiteľné, tu bola aj skupina mechanizmov, napr. traktorov, ktoré sa využívali len minimálne. Okrem vysokej, až 30 % poruchovosti traktorov sa časť z nich používala len na dopravu, keďže pre určité druhy poľných prác nebol dostatok závesných mechanizmov.⁴¹ V prípade STS sa objavili aj problémy nového charakteru. Vznikli ako dôsledok odobratia výrobných prostriedkov z rúk bezprostredného výrobcu a ich presunutia do kompetencie námezdného pracujúceho. Ak sa predtým roľník ako bezprostredný výrobca musel starať o prevádzku svojich mechanizmov, ak chcel, aby mu fungovali, teraz bola starostlivosť o zverené mechanizmy limitovaná výškou odmien za vykonanú prácu. Tá však bola dlhodobou nedoriešená, čo sa premietalo do vzťahu pracovníkov k zvereným mechanizmom. Ich fungovanie nepriaznivo ovplyvňovala aj vysoká fluktuácia zamestnancov a trvalý nedostatok odborne kvalifikovaných traktoristov.⁴²

Nútený výkup mechanizácie nedokázal vykryť potreby všetkých JRD, predovšetkým pri sezónnych prácach. STS potom neboli schopné splniť ani minimálne požiadavky súkromného sektora, ktorému po nútených výkupoch neostávalo nič iné, len sa spoľahnúť na vozový a mechanizačný park STS.

Vytváranie STS malo koordinovať poľnohospodárske práce, a tým zvyšovať produktivitu práce a znásobovať výnosy. To sa viac-menej darilo v západnej časti republiky – v Čechách a na Morave. Na Slovensku bola situácia iná, bez moderných strojov a vzdelaných kádrov sa tieto zámery nemohli zrealizovať. Do konca prvej päťročnice tak výnosy ďaleko zaostávali za predvojnovou úrovňou.

40 *Deset let jednotlivých zemědělských družtev*. Praha : MZ, 1959, s. 369; CAMBEL 2005, s. 239.

41 VARINSKÝ, Vladimír. *Kapitoly z dejín kolektivizácie na Slovensku (1948 – 1960)*. Banská Bystrica : Belianium, 2014, s. 29; VOJÁČEK 1973, s. 292.

42 Tamže.

Cituj:

SABOL, Miroslav: Strojové-traktorové stanice a mechanizácia poľnohospodárstva na Slovensku v rokoch 1945 – 1953. In *Forum Historiae*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 75-87. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Miroslav Sabol, PhD. je vedecký pracovník Historického ústavu SAV, pracuje na oddelení dejín vied a techniky. Zaoberá sa hospodárskymi a sociálnymi dejinami počas druhej svetovej vojny s dôrazom na dejiny priemyslu, dejinami vedy, techniky a technickým vzdelávaním na Slovensku v prvej polovici 20. storočia. Je autorom niekoľkých desiatok vedeckých štúdií a článkov k danej problematike.

Kontakt: miroslav.sabol@savba.sk

